

Панасюк В.М.,

к. е. н., доцент,

декан факультету обліку і аудиту,

Тернопільський національний технічний університет

Білоус С.П.,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту та економічної безпеки,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Горник В.Г.,

д. н. з держ. упр., доцент,

директор навчально-наукового інституту

управління, економіки та природокористування,

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЇЇ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Анотація. У статті досліджено роль соціальної інфраструктури та її основних елементів у соціально-економічному розвитку регіону. Проаналізовано еволюцію дефініції «людський капітал», розглянуто різні підходи науковців до його визначення, а також визначення видів інвестиції в людський капітал. Досліджено взаємозв'язок формування кваліфікаційно-професійної складової людського капіталу з функціонуванням соціально-економічної системи регіону.

Ключові слова: інфраструктура, соціальна інфраструктура, соціально-економічний розвиток, охорона здоров'я, освіта, культура.

Постановка проблеми. Соціальна інфраструктура відіграє вирішальну роль у формуванні факторів економічного розвитку регіону, які відносяться до ендогенних. Серед них не останнє місце посідає людський капітал, формування якого в регіоні є завданням соціальної інфраструктури. У зв'язку з цим модернізація соціальної інфраструктури стає не тільки першочерговою задачею, яка вирішується в рамках соціально-економічної політики регіону, але й необхідною умовою функціонування та розвитку регіональної соціально-економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль соціальної інфраструктури в системі соціально-економічного розвитку регіону досліджена В. Вакуленком, І. Кінашом, В. Куценко, В. Коломійцем, В. Білик, С. Важетіним та іншими вченими. Проте, незважаючи на те, що в наукових колах спостерігається підвищений інтерес до питання функціонування в регіонах України соціальної інфраструктури, маловивченим залишається питання визначення її ролі у формуванні людського капіталу як головного фактору ефективного соціально-економічного розвитку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність, недостатня теоретична та практична вивченість питань удосконалення соціальної інфраструктури регіону, яка формує людський капітал з точки зору забезпечення економічного розвитку регіону, визначили вибір теми дослідження, його мету та задачі.

Мета статті полягає в дослідженні ролі соціальної інфраструктури та її основних елементів у соціально-економічному розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній соціально-економічній системі соціальна інфраструктура має функціональне навантаження з формування людського капіталу.

Це істотно відмінне від наявних підходів до визначення місця й ролі соціальної інфраструктури в системі соціально-економічних відносин, які традиційно зводяться до обслуговування населення. Так, на думку С. Важетіна, призначення соціальної інфраструктури в процесі суспільного відтворення зводиться до задоволення всього комплексу потреб населення в послугах. При цьому рівень і якість життя, сприятливі умови діяльності господарюючих суб'єктів стали основними критеріями ефективності функціонування соціальної інфраструктури [1].

Не заперечуючи ці положення, а розвиваючи і доповнюючи їх щодо акцентування уваги на особливій ролі соціальної інфраструктури у формуванні людського капіталу, вважаємо можливим уточнити місце й роль соціальної інфраструктури в сучасній соціально-економічній системі регіону (рис. 1).

Як видно з рис. 1, галузі соціальної інфраструктури забезпечують формування кількісного та якісного складу працездатного населення регіону, а саме людського капіталу, який використовується для задоволення цілей регіональної соціально-економічної системи.

При цьому охороні здоров'я надається визначальна роль у забезпеченні фізичного відтворення людського капіталу та підтримці у працездатному стані працездатного населення регіону. Відповідно до цього заклади системи охорони здоров'я забезпечують надання комплексу медичних послуг та вжиття профілактичних заходів, метою яких є збереження працездатності населення регіону.

Завданням культури та загальної освіти є формування загальної культури населення регіону. При цьому система культури розкрита з позицій її фундаментальних можливостей, а щодо формування людського капіталу слід виокремити такі елементи, як історична спадщина країни, сучасні напрями соціально-культурної діяльності. При цьому головним завданням культури є формування культурного, морально й духовно розвиненого суспільства.

Роль професійної та додаткової освіти, а також науки зводиться до формування професійно-кваліфікаційної складової людського капіталу, що з точки зору функціонування регіональної економіки є ключовим та визначальним елементом формування людського капіталу регіону.

Загалом структуру формування кваліфікаційно-професійної складової людського капіталу можна представити у вигляді схеми (рис. 2).

Рис. 1. Роль та функції соціальної інфраструктури регіону щодо формування людського капіталу

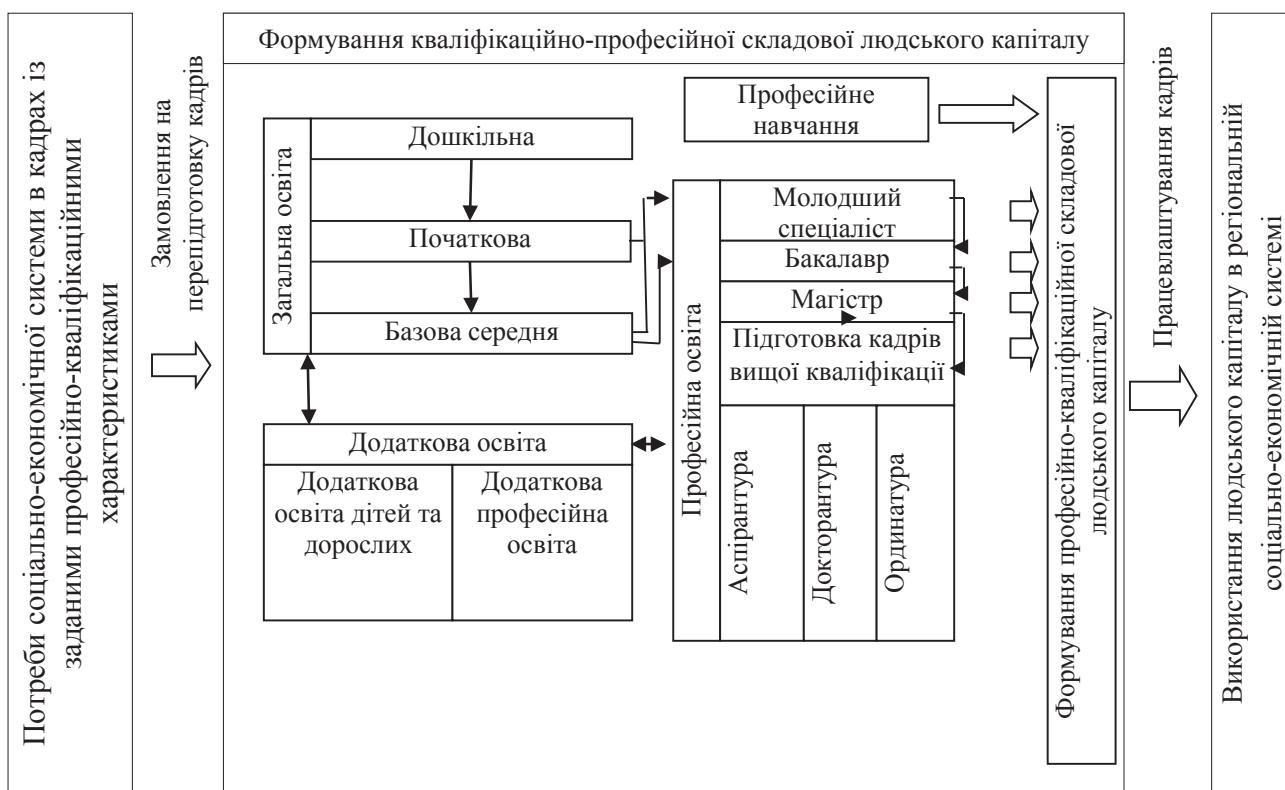

Рис. 2. Взаємозв'язок формування кваліфікаційно-професійної складової людського капіталу з функціонуванням соціально-економічної системи регіону

Сучасна система професійної освіти складається з таких рівнів: загальна освіта (дошкільна, початкова загальна, базова середня), додаткова освіта (додаткова освіта дітей і дорослих, додаткова професійна освіта), професійна освіта (молодший спеціаліст, бакалавр, магістратура, підготовка кадрів вищої кваліфікації), професійне навчання. Всі ці рівні професійної

освіти сприяють формуванню кваліфікаційно-професійної складової людського капіталу в регіоні.

В системі економічних відносин регіону людському капіталу відведено вирішальне місце в досягненні конкурентних переваг і забезпеченні якісних параметрів соціально-економічного розвитку регіону. У XXI столітті перспективи економіч-

ного розвитку пов'язують саме з людиною, її потенціалом як носієм певного рівня знань, умінь, навичок. Провівши більш детальний аналіз, визначили, що «людський капітал» виступає головним фактором економічного зростання й розвитку, тому привертає до себе підвищену увагу вчених. Проте вплив людського капіталу на економічне зростання залишається маловивченим і вимагає більш детального розгляду.

Початок розвитку теорії людського капіталу пов'язують з працями Уільяма Петті. Вчений зробив першу спробу підрахунку людського капіталу й описав всі результати в книзі «Політична арифметика» [2]. У. Петті оцінював людську складову національного багатства вище, ніж матеріальну. Оцінюючи праці основоположника англійської політичної економії, К. Маркс у своїй праці написав: «У. Петті зробив важливе відкриття, яке полягає в тому, що «населення – багатство»» [3]. Варто наголосити на тому, що у всіх фінансово-економічних та промислових процесах головну роль завжди відіграла робоча сила. Про це свідчать визначення різних вчених.

У своїх наукових дослідженнях А. Сміт, розглядаючи питання продуктивності праці, писав, що «збільшення продуктивності корисної праці залежить, перш за все, від підвищення спритності та вміння робітника» [4]. На його думку, основними складовими капіталу є матеріальні засоби виробництва (устаткування, професійне обладнання, засоби праці), нерухомість та земля, на якій вона розташована, а також вміння та навички (набуті та корисні) всього населення регіону та країни загалом. На думку науковця, отримати такі здібності можна через виховання, перевиховання та навчання, що вимагають певних витрат, які і є основним капіталом.

На думку К. Маркса, споживче виробництво варто розглядати як другий вид громадського виробництва. Під час цього процесу робоча сила, як вважав він, стає ефективнішою та продуктивнішою. Спостерігається так зване накопичення продуктивної робочої сили, умінь і навичок людини [3].

В середині ХХ століття спостерігалася значна нестача кваліфікованої робочої сили. Галузь досліджень змістилася на дослідження основних методик відтворення та навчання якісно нової кваліфікованої робочої сили. Головними чинниками розвитку теорії людського капіталу нині виступили рушійні зміни в трудових кадрах та зростаючий інтерес до факторів економічного розвитку. Основоположниками цієї теорії вважаються І. Фішер, Е. Денісон, У. Петті, А. Сміт та інші науковці.

Ірвін Фішер включає до складу капіталу також поняття «людина». Він визначає капітал як «корисний призначений матеріальний об'єкт», відповідно, людина є його невід'ємною частиною [5].

Ів. Гойї, досліджуючи питання продуктивності, наголошував на тому, що «людина – це капітал», а суспільство має бути зацікавлене в зменшенні смертей не тільки з гуманних, але й з економічних причин» [6].

Таким чином, проаналізувавши еволюцію дефініції «людський капітал», розуміємо його вплив на соціально-економічне зростання території. Безперечно, це нова визначальна частина капіталу, яка невіддільна від індивіда, здатна накопичуватися в процесі отримання нових знань, умінь та навичок. Під час дослідження дефініції «людський капітал» насамперед слід розглядати такі складові: 1) вроджені здібності, обдарування, виховання особистості; 2) придбаний запас знань; 3) невіддільність від індивіда; 4) те, що його використання для отримання доходу приводить до його збільшення та сприяє підвищенню інвестування в людський капітал; 5) мотивація – невід'єм-

ний елемент капіталу; 6) застосування людського капіталу в суспільній діяльності, його відтворення спричиняють підвищення продуктивності праці, відповідно, підвищують ефективність розвитку економічної системи.

Продовжуючи досліджувати дефініцію «людський капітал», І. Лійнський виділяє такі його складові: 1) капітал здоров'я; 2) капітал освіти; 3) капітал культури [7]. Також науковці виділяють певні види інвестицій в людський капітал. По-перше, це витрати на освіту, по-друге, витрати на охорону здоров'я, по-третє, витрати на мобільність. Інший варіант поділу інвестицій в людський капітал, який представлено в працях провідних науковців, є витратами на освіту, витратами на розвиток охорони здоров'я, витратами на міграцію робочої сили й на отримання інформації [8]. Іншими словами, велика кількість дослідників визнає багатомірність дефініції «людський капітал».

Використовуючи процесний підхід до визначення структури людського капіталу, науковці виділяють певні його складові частини.

1) Капітал охорони здоров'я – базова складова, основний чинник нагромадження людського капіталу. У цьому виді капіталу виділяють два його підвиди, а саме набутий та базовий [7]. Базовий – це сукупність певних властивостей особистості, які даються їй при народженні. Набутий капітал особистість отримує під час роботи над своїми фізичними властивостями. Капітал надбаного індивідом рівня освіти й культури визначає те, наскільки інтенсивно відбуваються процеси зносу базової та придбанної частини капіталу здоров'я. Як зазначає А. Маслоу, «здоров'я – це найбільша громадська і особиста цінність, джерело піднесеної духовної діяльності».

2) Інвестиції в капітал здоров'я – це збереження працездатності за рахунок зменшення захворюваності та збільшення продуктивного періоду життя. Очевидно, що інвестиції в збереження людською капіталу щодо здоров'я, подовження працездатного віку й підвищення якості життя мають прямий вплив на ефективність вже здійснених і майбутніх інвестицій в освіту, науку й культуру.

3) Капітал культури – символічний капітал, який останнім часом стає локомотивом розвитку території, яка володіє культурним потенціалом, який за тривалістю і значущістю може перевищувати потенціал індустріального або торгового сектору економіки. Експерти визнають, що сьогодні у світі мало міст і територій, які всерйоз замислюються над тим, як оцінити ефективність програм розвитку, які базуються на культурі. Однак світовий досвід доводить, що капітал культури у вигляді культурних проектів і сценаріїв розвитку може вивести депресивні території та міста на новий рівень розвитку.

4) Інвестиції в освіту – головна складова частина людського капіталу, яка є основним способом отримання кваліфікованої, професійної робочої сили. Сьогодні в усьому світі науково доведено залежність доходів від рівня освіти, яка має пряму залежність. Ця закономірність об'єктивна, адже вигідно не тільки здобувати освіту, але й інвестувати в неї капітал, оскільки освіта безпосередньо відбивається на продуктивності праці, а отже, впливає на ефективність економічного розвитку.

Значення освіти в матеріальному виробництві особливо яскраво підкреслює аналіз, проведений американським економістом Е. Денісоном. Він досліджував вплив різних чинників виробництва на економічне зростання й визначив, що фактор освіти посідає третє місце за значенням у зростанні продуктивності праці та становить 14% від загальної кількості всіх

чинників виробництва. У США витрачається 6–7% національного доходу саме на здобуття освіти, отже, інвестиції в цю галузь виявляються найбільш ефективними. Очевидно, що, відповідно до зростання рівня освіченості та кваліфікованості працівників, збільшення темпів економічного розвитку регіону можна здійснювати за рахунок якісної робочої сили. Крім того, з точки зору самого учня привабливість освіти також зростає. Не тільки суспільство усвідомлює важливість фінансування освіти, але й сама людина зацікавлена здійснювати вкладення у свою освіту з метою отримання в майбутньому більшого доходу [9]. Що ж входить в поняття «освіта» як головну складову людського капіталу? Перш за все кваліфікаційно-професійна складова, яка є мірою та видом професійної навченості працівника, наявність у нього знань, умінь і навичок, необхідних для виконання певної роботи. Отримані знання, вміння й навички можуть включатися до загального накопиченого освітнього капіталу. Цей освітній капітал можна застосовувати в широкому регіонально-економічному просторі. Спеціалізований же освітній капітал створюється на основі професійної цілеспрямованої підготовки, яка наділяє особистість спеціалізованими знаннями, вміннями й навичками, які можна застосовувати лише у визначеній галузі регіональної економіки. Але обидва види отриманих знань, умінь і навичок – це перш за все інвестиції в освітній капітал людини.

Висновки. Виходячи з вищесказаного, можемо дійти висновку, що соціальна інфраструктура відіграє ключову роль у формуванні людського капіталу. Уточнюючи місце й роль соціальної інфраструктури в сучасній соціально-економічній системі регіону, ми визначили, що галузі соціальної інфраструктури забезпечують формування кількісного та якісного складу працездатного населення регіону, а саме людського капіталу, який використовується задля досягнення цілей регіональної соціально-економічної системи.

Проаналізувавши еволюцію дефініції «людський капітал», ми визначили його вплив на соціально-економічне зростання території. Безперечно, це нова визначальна частина капіталу, яка невіддільна від індивіда, здатна накопичуватися в процесі отримання нових знань, умінь та навичок.

Мотивуючими чинниками підвищення ефективності людського капіталу в регіоні є якість послуг, які надають заклади охорони здоров'я, освіти й культури. Варто зазначити, що система охорони здоров'я сприяє підвищенню працездатності суспільства; система професійної освіти сприяє формуванню кваліфікаційної складової людського капіталу; система культури сприяє формуванню системи інтелектуального та культурного розвитку суспільства.

Література:

1. Важенин С.Г. Социальная инфраструктура народнохозяйственного комплекса. Москва: Наука, 2004.
2. Petty W. Quantulumcunque or a tract concerning money. 1682.
3. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е изд. Т. 23. 907 с.
4. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов. Москва, 1956. 490 с.
5. Fisher I. Senses of Capital. Econ. J., VII (June, 1897). P. 201–202.
6. Guyot J. The Walt of war and the Trade of tomorrow nineteenth century and after, LXXVI (December 1914). P. 93–98.
7. Ильинский И. Инвестиционный процесс в сфере образования: институционально-структурный анализ. Человеческий капитал в условиях современной трансформации экономики: сборник научных трудов. Санкт-Петербург, 2000. С. 58–59.
8. Білик В. Організаційно-економічний механізм стимулювання інфраструктурного розвитку регіону. Інтелект XXI. 2014. № 5. С. 35–40.
9. Шпак Л. Соціальна інфраструктура як складова соціально-економічного розвитку регіону. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2016. Вип. 1(20). С. 5–8.

Панасюк В.Н., Билоус С.П., Горнык В.И. Роль социальной инфраструктуры и ее основных элементов в развитии региона

Аннотация. В статье исследована роль социальной инфраструктуры и ее основных элементов в социально-экономическом развитии региона. Проанализирована эволюция дефиниции «человеческий капитал», рассмотрены различные подходы ученых к его определению, а также определению видов инвестиции в человеческий капитал. Исследована взаимосвязь формирования квалификационно-профессиональной составляющей человеческого капитала с функционированием социально-экономической системы региона.

Ключевые слова: инфраструктура, социальная инфраструктура, социально-экономическое развитие, здравоохранение, образование, культура.

Panacuk V.M., Bilous S.P., Gornik V.H. The role of social infrastructure and its main elements in region development

Summary. The article investigates the role of social infrastructure and its main elements in the socio-economic development of the region. The evolution of the definition of “human capital” is analyzed, different approaches of scientists to its definition, and determination of types of investments in human capital are considered. The interconnection of the formation of the qualification-professional component of human capital with the functioning of the socio-economic system of the region is researched.

Keywords: infrastructure, social infrastructure, socio-economic development, health care, education, culture.